

Številka: U-I-140/14-24

Datum: 14. 5. 2018

PRITRDILNO LOČENO MNENJE SODNICE DR. ŠPELCE MEŽNAR K ODLOČBI ŠT. U-I-140/14 Z DNE 25. 4. 2018

1. Vprašanje, na katerega smo morali odgovoriti, se je glasilo: Ali Ustava dopušča, da zakonodajalec ob zakolu v klavnicah predpiše obvezno omamljanje vseh živali brez izjeme za (islamske) obredne zakole? Naš soglasen odgovor je pritrdilen.

2. Odločanje o tej zadevi nas je prisililo, da smo se morali podrobneje seznaniti z razmerami in procesi pred zakolom živali v klavnicah in ob zakolu. Marsikateri podatek ni prijeten. Ker je odločanje o živalih nujno povezano z našimi osebnimi življenjskimi izbirami, se mi zdi korektno povedati, da jem živalsko meso.

3. Strinjam se z obrazložitvijo odločbe. Dodajam ji nekaj misli o okoliščinah, ki so bile odločilne za moj glas.

Dobrobit živali ob zakolu

4. Pojem "dobrobiti" (*well-being*, *bien-être*, *bienestar*, *bem estar*, *benessere*, *Wohlergehen*) se nanaša na živa bitja, živali in ljudi. Pomeni stopnjo sozvočja, v katerem je živo bitje s svojim okoljem; sposobnost, s katero se žival odziva na okolje. Dobrobit živali je znanstveno merljiva in se razteza od zelo visoke do zelo nizke. Če lahko žival vpliva na svojo mentalno in telesno stabilnost, je njena dobrobit večja in obratno.¹ Dobrobit krav, ki se poleti pasejo na gorskem pašniku, je zato večja od dobrobiti prašičev, ki se gnetejo po farmah.

---

¹ Broom, M. Donald, *Animal Welfare in the European Union*, str. 14. Dosegljivo na [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU\(2017\)583114_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU(2017)583114_EN.pdf) Glej tudi *Religious slaughter of animals in the EU*, dosegljivo na [http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2012/120375/LDM_BRI\(2012\)120375_REV2_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2012/120375/LDM_BRI(2012)120375_REV2_EN.pdf).

5. Naša odločba se ukvarja (le) s specifičnim trenutkom v življenju živali: z njegovim koncem, z zakolom v klavnici. Tam razlik v dobrobiti ni (več). Govoriti o živalski dobrobiti ob zakolu v klavnici je pravzaprav ironično, skoraj paradoksalno. A čisto brez smisla vendar ni. Če žival mora v zakol, je njena dobrobit vsaj malenkost večja, če ob zakolu (zaradi omamljenja) manj trpi.²

6. To in samo to je sporočilo naše odločbe. Odločba se ne ukvarja s problemi intenzivne živinoreje, onesnaževanja okolja, pretirane potrošnje mesa.³ Prav nič ne bo prispevala k zmanjšanju ekoloških problemov, ki so (negativna) posledica intenzivne živinoreje.⁴ Dobrobit živali v Sloveniji zaradi naše odločbe ne bo bistveno večja. Gre le za majhno zrnce v mozaiku mnogo večjih kamenčkov, ki bodo nekoč v prihodnosti predstavljali pomembne(jše) korake proti dobremu življenju živali (in najbrž tudi ljudi).

7. A kot rečeno – vsak, tudi tako majhen korak, kot je absolutna zapoved omamljenja živali pred zakolom, šteje. Zato sem odločbo lahko podprla.

Dostopnost *halal* mesa v Sloveniji

8. Dejstvo, ki je v konkretnem primeru pretehtalo v korist živali, je možnost nabave *halal* mesa iz tujine. Slovenski muslimani lahko meso živali, ki ob zakolu niso bile omamljene, kupijo tudi v Sloveniji. Uvoz *halal* mesa ni prepovedan.⁵ Prepovedano pa je, da bi takšno meso "nastalo" v slovenskih klavnicah. Muslimani torej niso prikrajšani pri uživanju *halal* mesa; prikrajšani so le v tem, da jim ni na voljo *halal* meso iz slovenskih klavnic. Ker gre za relativno majhno žrtev (škodo v smislu testa sorazmernosti), soglašam z zaključkom, da pretehta varstvo živali.

9. Da tudi za muslimane obstoječa ureditev v vsakdanjem življenju ne predstavlja posebne ovire, sklepam tudi iz naslednjega podatka: v času veljavnosti prejšnje ureditve, ki je dovoljevala obredni zakol brez omamljenja ob predhodnem soglasju Veterinarske uprave, je bila v trinajstih letih vložena le ena tovrstna vloga (bila je sicer zavrnjena). Vložila jo je prva pobudnica, Slovenska muslimanska skupnost, Ljubljana.

---

² Za žival je sicer mučen tudi postopek omamljanja. Več o tem glej Kirbiš, Križman, Raspor Lainšček, Veterinarsko-sanitarni nadzor klavnih živali in mesa, Ljubljana 2013. str. 22 in nasl. Dosegljivo na <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-IRWDUFIR/98b78357-75f7-4af4-bac2-7ab3d426d0db/PDF>.

³ Se tudi ne more in ne sme, saj to ni bil predmet naše presoje.

⁴ V Sloveniji smo v letu 2016 priredili približno 44.400 ton govejega, 29.000 ton prašičjega, 66.000 ton perutninskega, 1.300 ton ovčjega in 300 ton kozjega mesa. Rejci kokoši nesnic so v letu 2016 pobrali približno 387 milijonov kokošjih jajc. Rejci molznih živali so v letu 2016 namolzli približno 634 milijonov litrov kravjega mleka. Domača prireja govejega mesa se je glede na leto prej povečala za 15 %, prirast v živi masi pa se je povečal za približno 7 %. Večja je bila tudi domača prireja prašičjega mesa, in sicer za 10 %. Statistični urad RS, dosegljivo na <http://www.stat.si/statweb/News/Index/6671>.

⁵ Uvoz *halal* mesa je po pravu EU celo zapovedan.

Praksa ESČP

10. Rezultat, ki ga prinaša naša odločba, je skladen s stališči Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljevanju ESČP). Junija 2000 je ESČP z vidika svobode veroizpovedi (9. člen EKČP) presojalo prav nemožnost opravljanja obrednega zakola.⁶ Šlo je za manjšinsko ortodoksno židovsko ločino, katere verska pravila so zahtevala t. i. *shechitah* zakol živali.⁷ Čeprav primer ni povsem identičen (Francija je izjemo za obredni zakol dopuščala, pritožnica pa zanjo ni dobila dovoljenja), je bistvo odločitve enako: pravna pravila o obrednih zakolih se dotikajo svobode veroizpovedi. Vendar pa do posega vanjo pride šele, če je vernikom uživanje *glatt* mesa onemogočeno.⁸ Ker je bil uvoz *glatt* mesa v Francijo omogočen iz Belgije in ker je bilo takšno meso v Franciji tudi dejansko na voljo, do posega v svobodo veroizpovedi ni prišlo.⁹

11. Slovensko Ustavno sodišče je k presoji pristopilo nekoliko drugače kot ESČP. Slednje se je ustavilo pri ugotovitvi, da zaradi možnosti uvoza mesa sploh ne gre za poseg v pravico. Večina slovenskih sodnikov pa je menila, da zakonska prepoved obrednih zakolov vendarle posega v svobodo veroizpovedi. To je imelo za posledico nadaljnji korak – test sorazmernosti, ki je v Ljubljani pripeljal do enakega rezultata kot v Strasbourgu. Odločitev za prvi (ESČP) ali drugi (naš) pristop je bolj stvar občutka kot trdnih pravil; ključni argument (da je dostop do *halal* mesa v Sloveniji oziroma *glatt* mesa v Franciji omogočen) obeh odločitev je namreč isti.

12. Tudi širši pregled prakse kaže, da ESČP državam priznava široko polje proste presoje (*considerable margin of appreciation*), kadar z versko nevtralnimi pravili urejajo pravila skupnega življenja v družbi.¹⁰

13. V zadevi *Osmanoglu in Kocabas proti Švici* (sodba z dne 10. 1. 2017) je osnovna šola od muslimanskih staršev kljub njihovem nasprotovanju zahtevala, da se deklica (še pred puberteto) skupaj z drugimi otroki, tudi dečki, udeleži plavalnega tečaja. Pri utemeljevanju, zakaj ima zahteva šole prednost pred svobodo veroizpovedi, je ESČP med drugim opozorilo na posebno vlogo šole v procesu družbene integracije, zlasti ko gre za tujce. Pri plavalnem tečaju ne gre le za to, da se otroci naučijo plavati, pač pa

---

⁶ Sodba ESČP v zadevi *Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Franciji* z dne 27. 6. 2000.

⁷ Z njim se pridobi t. i. *glatt* meso, ki ga smejo uživati pripadniki te vere. Podrobneje glej obrazložitev v točkah 19 in 32 sodbe ESČP.

⁸ Točke 80 do 83 obrazložitve sodbe ESČP.

⁹ Glej tudi K. Henrard, *Duties of reasonable accommodation on grounds of religion in the jurisprudence of the ECHR: A tale of (baby) steps forward and missed opportunities*, I*CON št. 4/14 (2016), str. 975.

¹⁰ Podrobneje in kritično o t. i. "hands-off" pristopu ESČP glej A. Power-Forde, *Freedom of Religion and "Reasonable Accommodation" in the Case Law of the ECHR*, *Oxford Journal of Law and Religion*, št. 5 (2016), str. 575 in nasl. Glej tudi Pregled sodne prakse ESČP, dosegljiv na https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_religion_ENG.pdf, točka 15, str. 7.

predvsem za enakovredno sodelovanje v tej dejavnosti, ne glede na izvor otrok ali versko oziroma filozofsko prepričanje njihovih staršev.

14. V zadevi *Kosteski proti Makedoniji* (sodba z dne 13. 4. 2006) je bil delavec denarno kaznovan, ker je brez predhodne odobritve delodajalca (in brez najave) manjkal v službi na dan muslimanskega praznika. ESČP je presodilo, da poseg v svobodo veroizpovedi v konkretnih okoliščinah ni bil nesorazmeren. Ni namreč nerazumno, če delodajalec zaposlenega, ki manjka brez odobritve in utemeljitve, disciplinsko kaznuje.

15. V zadevi *Francesco Sessa proti Italiji* (sodba z dne 3. 4. 2012) je bil pritožnik judovski vernik in odvetnik. Ko je sodišče obravnavo v kazenskem postopku, kjer je sodeloval kot odvetnik, preložilo na enega izmed dveh možnih datumov, se je pritožnik pritožil, da je v obeh primerih judovski verski praznik, zaradi česar mu bo udeležba na obravnavi onemogočila praznovanje. ESČP je pritožbo zavrnilo z utemeljitvijo, da poseg ni nesorazmeren. Javni interes zagotoviti učinkovito sodno upravo in sojenje v razumnem času ima namreč prednost pred pritožnikovo svobodo veroizpovedi.

16. V znani zadevi *S.A.S. proti Franciji* (sodba z dne 1. 7. 2014) je ESČP presojalo prepoved zakrivanja obraza v javnosti (prepoved nošenja burke, *burqa ban*) z vidika svobode veroizpovedi. Ugotovilo je, da gre za sorazmeren poseg, ker zagotavlja "skupno življenje" (*living together, le vivre ensemble*). Del te vrednote je tudi možnost interakcije z drugimi ljudmi, česar zakriti obraz ne omogoča. Sodba je sprožila številne odzive.¹¹ ESČP je to stališče pred kratkim potrdilo v enakih belgijskih primerih.¹²

Morala, kultura in vera

17. Primerov, ki se nanašajo na islam (in druge manjšinske vere v Evropi), je veliko. Zato je razprava o tem, ali se za opisano prakso ESČP ne skriva nestrpnost do muslimanov, legitimna.^{13 14}

---

¹¹ Glej npr. <https://strasbourgoobservers.com/2014/07/03/s-a-s-v-france-missed-opportunity-to-do-full-justice-to-women-wearing-a-face-veil/>, <https://strasbourgoobservers.com/2014/07/09/s-a-s-v-france-as-a-problematic-precedent/>, <http://ohrh.law.ox.ac.uk/professor-frances-raday-comments-on-sas-v-france/> in Power-Forde, str. 599.

¹² Sodbi ESČP v zadevah *Belcacemi in Oussar proti Belgiji* z dne 11. 7. 2017 in *Dakir proti Belgiji* z dne 11. 7. 2017.

¹³ Glej npr. <https://strasbourgoobservers.com/2017/03/30/osmanoglu-and-kocabas-v-switzerland-a-swiss-perspective/#more-3566>.

¹⁴ Tudi Ustavno sodišče ni prvič soočeno z zatrjevanim posegom v pravice muslimanov. Leta 2017 (št. U-I-67/14) je odločalo o ustavnosti zakonske ureditve dela prostih dni. Pobudnik (pripadnik islamske vere) je trdil, da zakon kot dela proste dni upošteva le krščanske verske praznike, zato je kot pripadnik druge verske skupnosti diskriminiran in onemogočen pri uresničevanju pravice do svobodnega izpovedovanja vere. Ustavno sodišče je očitke zavrnilo in ugotovilo, da gre za področje, kjer zakonodajalec uživa široko polje proste presoje.

18. Dobrobit živali (zmanjševanje trpljenja ob zakolu) je v odločbi postavljena kot del družbene morale v našem kulturnem prostoru (točki 27 in 35 obrazložitve).¹⁵ S stališčem, da predstavlja del današnje družbene morale¹⁶ tudi človekov odnos do okolja in živali, se globoko strinjam.

19. Vendar to ne pomeni, da je ne-muslimanski odnos do živali moralen, muslimanski pa nemoralen.¹⁷ Odločitev Ustavnega sodišča ni (moralna) sodba o islamski veroizpovedi. Naša odločba govori o tem, da je danes in tukaj postalo družbeno nesprejemljivo, da se živali v klavnicah kolje neomamljene. To moralno zapoved je zakonodajalec pretil v pravno pravilo. Prizadetost nekaterih veroizpovedi (islamske in judovske) je posledica te zapovedi in ne njen vzrok. Prav ta pomembna razlika me prepriča, da je izpodbijano pravilo skladno z Ustavo.

dr. Špelca Mežnar
Sodnica

---

¹⁵ Glej tudi C. M. Zoethout, *Ritual Slaughter and the Freedom of Religion: Some Reflections on a Stunning Matter*, *Human Rights Quarterly*, št. 3/35 (2013), str. 667, 668, 672.

¹⁶ O kompleksnosti odnosa med pravom in moralo glej npr. G. Radbruch, *Filozofija prava*, Cankarjeva založba in Pravna fakulteta v Ljubljani, Ljubljana 2001.

¹⁷ Islam zapoveduje varstvo živali in prepoveduje kruto ravnanje z živalmi. Prim. P. Lerner, in A. Mordechai Rabello, *The Prohibition of Ritual Slaughtering (Kosher Shechita and Halal) and Freedom of Religion of Minorities*, *Journal of Law and Religion* št. 1/22 (2006/2007), str. 5.